

מִי יֵרֵם הָיִם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח').

סיון תשפ"ה

שאלות המצוות וביאורי תפילה

גליון 556

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

חטוף הנמצא בעזה, האם מותר לצלצל לדעת מתי שבת

א. שאלה: יהודי הנמצא חטוף בעזה ולא יודע מתי שבת, ומותר לו לבשל את המינימום לצורך אותו יום בלבד, (כמבואר בשו"ע סי' שד"מ סעיף א' בענין ההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת, ע"י שם), האם מותר לצלצל בטלפון לישראל כדי לשאול מתי שבת, שע"ז יחסוך לעצמו מלחלל שבת בודאי פעם אחת בשבוע?

תשובה:

א. כתב ב"ספר חסידים" (סי' תתתר"ט) דאיתא בגמרא (סנהדרין ס"ה): הנשאל באוב בזכרו בשבת אינו עולה, ע"י שם. וא"כ אם יעלה בעל אוב ידע אם היום חול או שבת, אבל מי שנמצא במקום שלא יודע מתי שבת אסור לעשות כן, ע"י שם, הרי מבואר שאסור לעבור בלאו כדי להציל עצמו מהיתר של פיקוח נפש, ולא אמרין בזה הקל הקל תחילה.

ב. והטעם בזה, כמו שמצינו בספר "פרשת דרכים" (דרוש י"ט), מי שיש לו לאכול תרומה משום פיקוח נפש, שהוא איסור מיתה, אסור לבטלו ברוב של חולין משום אכילת תרומה, דרך אכילתו הותרה לצורך פיקוח נפש, משא"כ לבטל תרומה אסור משום "משמרת", ואין בזה לצורך חיות החולה כלל, רק כדי להציל מאיסור חמור, ולכן לא הותר לו (ע"י ספר "חדר הורתי" להגרי"א גניחובסקי זצ"ל ח"ב סי' י"א).

ג. כעין זה מבואר בשו"ת "שבט הלוי" (ח"ח תשי"ק צ"ג ס"ק ב') אם קראו לאחד להציל נפש, והקדימוהו אחרים, וכבר אין צורך שיבוא, אסור לעבור על איסור דרבנן כדי להודיעו שלא יבוא, אף שהוא מחלל שבת כמה פעמים באיסור דאורייתא, ואין בזה צורך לפיקוח נפש, וכן דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ("נשמת אברהם" ח"א סי' של"ח ס"ק א'), ומוסיף שעכ"פ אם נמצא עכו"ם במקום מוטב שידוע למציל שלא יבוא.

ד. לפי"ז בנד"ד, החטוף הנמצא בעזה אין לו היתר לצלצל ולברר מתי שבת היות שאין לזה פיקוח נפש ואולי היום הוא שבת וימשיך לבשל את המינימום לצורך כל יום, ועכ"פ אם יש לו גוי יכול לברר דרכו, ואכתי יל"ע בזה (ויש לדון אם זה סוג טלפון שאין עליו שום כתבת מספרים, די"א שיש בזה רק איסור דרבנן).

תשלום חוב לפני הזמן (הוספה לגליון 546)

א. שאלה: ראובן לקח הלוואה על סכום 3,000 ₪ והמלווה מבקש שראובן יחזיר 1,000 ₪ לפני הזמן, וכנגד זה את היתרה ישלם חודש מאוחר יותר מהזמן שנקבע, האם יש בזה משום רבית?

תשובה: אם קונה חפץ, ומקדים התשלום לפני הקניה אסור להוזיל כנגד זה משום הקדמת מעות אלו נחשב להלוואה, ואסור להטיב כנגד זה משום רבית. אולם כשמקדים התשלום של פירעון חוב, לא נעשתה כאן שום הלוואה, ואין בזה משום רבית.

אולם י"א שכאשר מבקש מהמלווה שארוויח לו זמן, זה כמו הלוואה חדשה ואסור לקצוץ כנגד זה שום טובה, והרי מבואר בגמרא (מכות ג.) שגם להקדים פירעון שווה כסף, ולכן יש בזה חשש של רבית קצוצה.

תוספת תשלום

א. שאלה: נתינת 'טיפ' לנהג מונית או למלמד פרטי, האם יש בזה חשש איסור רבית?

תשובה:

א. איסור רבית הוא רק כשכבר היה לו חוב, אבל אם אין חוב אין רבית, כאשר נוסע עם מונית, חל עליו חיוב לשלם לנהג רק כשמגיע ליעד, ולכן מותר להוסיף ולתת 'טיפ', ואין בזה איסור רבית.

אבל אם אינו יכול לשלם למונית מיד, ומתחייב לשלם למחרת, אם הוא מוסיף על התשלום, יש בזה איסור רבית.

ב. כמו כן אם קונה בקבוק מחברו ומשלם יותר משוויו, גם בזה אין איסור רבית כיון שמשלם מיד, אולם אם משלם למחרת, יש בזה איסור רבית אם מוסיף לו כסף.

ג. וכן, השואל 'רב-קו' מחברו כדי לשלם על הנסיעה, אם משלם לו מיד מותר לשלם יותר, היות שאין כאן חוב אלא תשלום, ולא שייך בו איסור רבית.

לע"נ

הרב גרשון מאיר בן ר' שלמה אינגבר ז"ל
נלב"ע ט"ז בניסן תשפ"ה

לע"נ

מרת גילה זהבה בת הגי"ר מרדכי וינגרטן ע"ה
נלב"ע כ"ו בכסלו תשפ"ה

ברכת "מעין ג'" במקום "בורא נפשות"

א. שאלה: שני חברים ישבו יחד ואכלו מיני פירות כגון תפוזים ותפוחים, ושניהם טעו וביכרו ברכה אחרונה "מעין ג'", האחד בנוסח "על העץ ועל פרי העץ", והשני בנוסח "על המחיה ועל הכלכלה", האם יצאו בדיעבד?

תשובה: כשאוכלים פירות סתם (שלא ממין שבעה) הברכה האחרונה היא "בורא נפשות", ואם בדיעבד בירך "על העץ ועל פרי העץ", יצא כיון שסו"ס יש עליו שם פרי העץ (משנ"ב סי' ר"ז ס"ק א').

אולם מי שסיים את הברכה "על המחיה ועל הכלכלה" לא יצא בדיעבד, אע"פ שלענין ברכה ראשונה, אם היה מברך עליהם "בורא מיני מזונות" היה יוצא בזה ("ביאור הלכה" סי' קס"ז סעיף י' ד"ה במקום), לענין ברכה אחרונה ברכת "על המחיה" אינה פוטרת "בורא נפשות" (משנ"ב סי' ר"ח ס"ק ס"ב) והטעם כי אע"פ שכל דבר נחשב מזין, אבל אינם סועדים את הלב כחמשת המינים, ואינם שייכים לברכת "על המחיה" ("ליבוש" סעיף י"ג).

אכל שתי סעודות בשבת ושכח "רצה" בשניהם

א. שאלה: גמר סעודתו בשבת בבוקר ובירך ברכת המזון והלך להתפלל מנחה, וכשחזר נטל ידיו מיד לסעודה שלישית, ובירך ברכת המזון וזכר ששכח לומר "רצה" גם בסעודה הראשונה וגם בשניה, מה הדין?

תשובה: בסעודה של הבוקר, אמירת "רצה" מעכבת, אבל בסעודה שלישית אמירת "רצה" לא מעכבת, נמצא דאף שכבר יצא בברכת המזון על סעודה שלישית, עדיין חייב לחזור ולברך ברכת המזון על סעודת הבוקר אם זה תוך שיעור זמן עיכול.

לבקש מחברו בשבת להביא לו ספר מעיר אחרת

א. שאלה: פגש בשבת את חברו שסיפר לו שלמחר נוסע לעיר אחרת, האם מותר לבקש ממנו להביא לו משם ספר ששכח, או היות שאסור לטלטל משם לכאן בשבת יש בזה איסור משום "ידבר דבר"?
תשובה: היות שאם היו בתים כל הדרך וגם היו מחיצות כל הדרך היה מותר להביא את הספר גם בשבת, א"כ לא מוכח מתוך דיבורו ונחשב כהרהור ומותר (משנ"ב סי' ש"ז ס"ק ל"ב).

סל עם מוקצה התלוי ע"ג עגלה

א. שאלה: דבר מוקצה המונח בסל התלוי על עגלת תינוק או מתחתיה, האם העגלה נעשית בסיס לדבר מוקצה?

תשובה: דבר מוקצה המונח בסל שתלוי ע"ג עגלת תינוק או מתחתיה, אף שהסל עצמו נעשה בסיס למוקצה, אין העגלה נעשית בסיס כיון שאין הסל מונח על עיקר העגלה, אך אם הסל מונח בתוך העגלה עצמה, נעשית העגלה בסיס למוקצה ואסור לטלטלה (משנ"ב סי' ש"י ס"ק ל"א), הגר"נ קרליץ זצ"ל "חוט שני" ח"ג פרק ע"ג סו"ס"ק א'), אולם אם יש עוד דברים של היתר בתוך העגלה, הרי"ז בסיס להיתר ולאסור ומותר לטלטלו.

מוקצה המונח על שולחן בבית הכנסת או בישיבה

א. שאלה: שולחן או ספסל בבית כנסת שמונח עליהם דבר מוקצה, האם נעשים בסיס לדבר מוקצה ואסור לטלטלם בשבת?

תשובה: חפצים השייכים לציבור, כגון שולחנות וספסלים הנמצאים בבית הכנסת או בישיבה, אין בכוח של יחיד לעשותם בסיס ולאסרם על אחרים (הגר"נ קרליץ זצ"ל "חוט שני" ח"ג פרק ע"ג סו"ס"ק א'), וכן אין בחור ישיבה יכול לאסור מדין בסיס אלא מיטתו שהיא מושאלת לו לשימוש, אבל לא כלים שאינם מיוחדים לו, כגון סטנדר (בעל "שבט הלוי" זצ"ל קובץ "מבית לוי" ח"ח עמ' כ"ג).

אמנם דבר הפקר שהניחו עליו דבר מוקצה נעשה בסיס, לפי שאין מי שמעכב אותו מלהיאסר ("דעת תורה" סי' ש"י סעיף ד', "חוט שני" שם).

אולם, אם אומר לחברו שישלם עליו ב'רב-קו' ויחזיר לו כסף לאחר שירדו מהאוטובוס, בזה יש כבר איסור רבית, אפילו זה סמוך ונראה, כיון שחל בו חוב יש בזה איסור רבית, ואין להוסיף כלום על שוויו של המוצר ("ברית פנחס").

שאריות מדפי הספרים שנופלים בעת כריכתם

שאלה: כאשר כורכים ספרים עושים בהם חור, מה לעשות עם השאריות שיוצאות מהם?

תשובה: שולי גיליונות של ספר חדש שחותכים כדי ליישרם, או עושים בהם חור לשם כריכה, אם לא למדו בספר אינם טעונים גניזה, אך לכתחילה יש לעטפם לפני שזורקים אותם, אבל אם זה ספר שכבר למדו ממנו, הגיליונות התקדשו בקדושת הספרים (משנ"ב ס' שלי"ד ס"ק נ', ספר "גנזי קודש" פרק ה' סעיף ד' ופרק ח' סעיף ז' בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל והגר"נ קרליץ זצ"ל).

נתן מזוזות לבדיקה והחזירם למקומם

שאלה: נתן מזוזות לבדיקה, האם כשמחזיר אותן צריך לחזור ולברך עליהן בעת קביעתן?

תשובה:

- אם חוזר וקובען באותו יום לא מברך עליהן, וכן יש להיזהר לכתחילה להחזיר אותה מזוזה לאותו מקום ממנו נלקחה כדי לא להיכנס לספק ברכה, שמה במקום אחר צריך לברך עליה מחדש.
- אם מזוזה אחת נמצאה פסולה, צריך לברך על המזוזה החדשה שקובע במקומה, ואפילו קובעה באותו יום.
- נמצאה מזוזה אחת פסולה ולא זוכר מהיכן נלקחה, יברך על הראשון ולא יפסיק בדיבור עד שקובע את כולו.

מצא כרטיס-ספר בשוק

שאלה: מצא כרטיס-ספר בשוק ללא סימנים, האם מותר לקנות בזה ספר או שמה זה חוב אישי בין החנות לבעל הכרטיס ואסור להשתמש בו?

תשובה: אם מצא צ"ק פתוח אסור לגבותו שזה חוב איש בין בעל הצ"ק לבין המקבל, ורק אם המקבל מסכים שאחר יגבה בו ה"ז כשלוחו, משא"כ בכרטיס-ספר שמראש הותנה עם בעל החנות שכל מי שיבוא עמו יכול לגבותו, ולכן מותר למצא הכרטיס-ספר להשתמש בו (הגר"י סילמן שליט"א), וכמובן לפני משורת הדין אם יש אפשרות יש להכריזו, וכמובא בשו"ע (חוי"מ ס' רנ"ט סעיף ה') לענין מוצא כסף.

הוצאת ילד מהגן באמצע השנה

שאלה: הכניס את ילדו לגן על דעת להשאירו עד סוף השנה (ר"ח אב), ובתחילת חודש תמוז רוצה להוציא את הילד מהגן ולמסרו לגיסותיו, שהן בחופש, כדי לחסוך לעצמו מהתשלום של החודש האחרון, מה הדין?

תשובה: מקובל שאם מוציא ילד מהגן יש להודיע חודש מראש, ולכן בנד"ד לא יכול להוציאו עכשיו מהגן.

אם בכל זאת הוציא את הילד מהגן בר"ח תמוז עדיין צריך לשלם לגן על החודש "כפועל בטלי", אמנם היות שבין כך יש עוד ילדים ואין הרבה משמעות כשחסר רק ילד אחד, אי"כ תשלום של "כפועל בטלי" הוא כמעט כל התשלום.

ברכה על פירעון לפועל

שאלה: המשלם לפועל בסוף עבודתו מקיים מ"ע של "ביומו תתן שְׁכָרְךָ" (דברים כ"ד, ט"ו), האם יש לברך ברכה "אשר קדשנו... על מצות ביומו תתן שכרו"?

תשובה: לא תיקנו ברכה במצוה זו היות שזה תלוי בדעת אחרים, שמה בסוף לא ירצה לקבל (שו"ת רש"י ח"א תשי"ח), ועוד, כל מצוה שיש בה לא תעשה לא תיקנו בה ברכה (ראב"ד "תמים דעים" ס' קע"ט), ויכול זאת בענין היות שזה מצוה מן התורה (ע"י שו"ע ס' ט). וידוע שה"חפץ חיים" זצ"ל לפני ששילם לבעל העגלה אמר הריני מקיים מ"ע של "ביומו תתן שְׁכָרְךָ" ע"כ, ולכן כשמשלם לסנדלר, לחייט, למנקה, או לספר וכד', ידע שמקיים מ"ע ויכוון לשם מצוה דאורייתא.

תשלום משכורת בעשירי בחודש

שאלה: בהרבה מקומות משלמים בעשירי בחודש על העבודה של החודש שעבר, האם מקיים בזה "ביומו תתן שְׁכָרְךָ" (דברים כ"ד, ט"ו), או עוברים על "בל תלין"?

תשובה: מצות עשה של "ביומו תתן שְׁכָרְךָ" מקיימים רק אם משלמים באותו יום שמסיים לעבוד, ולכן בכל המקומות שמשלמים את השכר בחודש הבא כגון בראשון בחודש או בעשירי בחודש, לא מקיימים מ"ע זו.

אולם אין זה נחשב ביטול עשה, היות שמראש סיכמו שזמן התשלום הוא מאוחר יותר, וכמו כן לא עובר משום "בל תלין" היות שמראש סיכמו על כך (שו"ע חוי"מ ס' שלי"ט סעיף ט', ספר "אהבת חסד" פרק ט' אות י"ג).

פועל שעבד במשך היום

שאלה: פועל שנשכר למספר שעות ביום כגון אינסטלטור וכד', מתי צריך לשלם לו?

תשובה: אם סיום עבודתו היה במשך היום, חייב לשלם לפני שקיעת החמה, ואם גמר עבודתו בלילה, אף שלא נשכר לכך, יש לבעל הבית זמן לפרוע את שכרו במשך כל הלילה (שו"ע ס' שלי"ט סעיף ד', ורמ"א שם) דשכירות אינה משתלמת אלא בסוף (הגר"א שם).

הזמין טכנאי לתיקון מכונת כביסה

שאלה: הזמין טכנאי לתיקון מכונת כביסה, והוא החליף חלק או שניים, האם יש בזה משום "בל תלין"?

תשובה: אם הטכנאי עשה שני חשבונות נפרדים האחד על עלות חלקי החילוף והשני על שכר העבודה, על שכר העבודה בלבד יש "בל תלין", אבל כשמערב את שכר העבודה עם התשלום עבור החלקים ביחד, אין בזה משום "בל תלין" (הגה"ת רע"א על שו"ע חוי"מ ס' שלי"ט סעיף ו', ובקצה"ח ס"ק ג' בשם "תשובות מהר"א ששון" ס' קי"ט, וב"פתחי תשובה" ס"ק ג').

שכר סופר לגבי "בל תלין"

שאלה: האם יש בשכר סופר איסור "בל תלין"? **תשובה:** אם בעבודתו נכללו מעות מכר על הנייר והדיו שנתן הסופר, אין בו משום "בל תלין" ("פתחי תשובה" חוי"מ ס' שלי"ט ס"ק ג', וע"ע ספר "מנחת צבי" להרב צבי שפיץ שליט"א ה"ל שכירות פועלים ס' ב').

פועל שגמר מלאכתו בערב שבת

שאלה: פועל שנשכר לעבודה בערב שבת וגמר מלאכתו מבעוד יום, מתי חייב לשלם לו?

תשובה: פועל שנשכר לעבודה בערב שבת וגמר מלאכתו מבעוד יום, אם לא פרע שכרו של הפועל בערב שבת עובר בעשה ולא תעשה, ועדיף לפרוע שכר הפועל אע"פ שלא ישאר לו אוכל לענג את השבת ("ביאור הלכה" ס' רמ"ב ד"ה לכבד, וע"ע שו"ת "שבט הלוי" ח"ז תש"ר לאות ב' שנשאב בצ"ע).

ויש סוברים שאם בעל הבית כבר קיבל שבת יקנה המעות לפועל בקנין חצר או אגב או אודיתא, בלי לטלטל המעות (ספר "מלכים אמניך" פ"ג אות ט' בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

אם גמר הפועל את מלאכתו לאחר שבעל הבית קיבל שבת אפילו מבעוד יום, אינו חייב לומר לחברו להוליך המעות לפועל דמיו לאין לו מעות שאינו עובר דאסור לו לטלטלם (שו"ת "משכנות יעקב" ס' י"ט, חובא בספר "שדי חמד").

ביאורי תפילה

"ודבקנו במצותיך" (ברכות השחר)

שאלה: איך מתדבקים במצוות? **תשובה:** כתב ה"אגלי טל" (בהקדמה): "עיקר מצות לימוד תורה להיות שש וששמ ומתענג בלימודו אז דברי תורה נבלעין בדמו" ומאחר שנחנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה, וכעין שמצאנו בגמרא (סנהדרין י"ח:) בן נח שבא על אשת חברו שלא כדרכו פטור וכו' שנאמר ודבק ולא שלא כדרכו, ומפרש רש"י מתוך שאינה נהנית בדבר אינה נדבוקת, ע"י שם. לפי", הכוונה שמתפללים שיהנו מהמצוות ועיי"ז נדבק בו.

"נצור לשוני מרע... ונפשי כעפר לכל תהיה"

שאלה: מה הקשר בין "נצור לשוני מרע" ל"נפשי כעפר", "פתח לבי בתורתך"?

תשובה: איתא בגמרא (ערכין ט"ו): "א"ר חמא בר' חנינא, מה תקנתו של מספר לשון הרע, אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה שנאמר וגו' ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו שנאמר וגו', ע"י שם.

לפי"ז מדויק בתפילה, "נצור לשוני מרע", אם עם הארץ הוא "ונפשי כעפר לכל תהיה" ואם תלמיד חכם "פתח לבי בתורתך" (הגר"י זאב ברלין זצ"ל).

ברכת הטוב והמטיב

שאלה: ברכת הטוב והמטיב תיקנו על הרוגי ביתר "הטוב על שלא הסריחו", והמטיב" שניתנו לקבורה (גמרא ברכות מ"ח:), מדוע תקנו דוקא בברכת המזון ולא בתפילה?

תשובה:

- כיון שברכת המזון כולה הודאה היא, ע"כ קבעו הודאה זו בברכת המזון (רא"ה ברכות שט).
- כאשר נחרבה ביתר נגדעה קרן ישראל ואינה עתידה לחזור עד שיבוא משיח בן דוד, לכן קבעו ברכה זו סמוך ל"בונה ירושלים" (רא"ש שם ס' כ"ב, וע"ע "מעדני יו"ט" שם אות צ').
- כדי שתאמר על היין, זכר להרוגי ביתר שכן הגויים היו מזבלים את כרמיהם במשך שבע שנים מדמם של הרוגי ביתר ("מאירי" שם).

חידה:

איך יתכן כלב מת ומטמא את הנמצאים באוהל, והכהנים צריכים לצאת מהבית?